

Najczęstsze Problemy Prawne
Nieodpłatnego Poradnictwa Prawnego

2 X
NPP

Spis treści

Wstęp.....	2
I. Sposoby podziału majątku wspólnego małżonków	3
1.Wprowadzenie	3
2.Podział majątku	4
2.1 Podział fizyczny rzeczy.....	5
2.2 Przyznanie rzeczy jednemu z małżonków z obowiązkiem odpowiedniej spłaty drugiego małżonka	6
2.3 Sprzedaż rzeczy stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego	7
3.Uwagi końcowe.....	8
II. Przedawnienie roszczeń uregulowanych w Kodeksie Cywilnym	9
1.Zagadnienia ogólne	9
2.Terminy przedawnienia roszczeń zawarte w Kodeksie Cywilnym	12
III. Analiza problemów związanych z uregulowaniem sytuacji prawnej na wypadek zgonu osoby bliskiej.....	17
IV. Odrzucenie spadku w imieniu małoletniego.....	21

Wstęp

Szanowni Państwo,

Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości „Consilium”, w ramach realizacji zadania publicznego polegającego na powierzeniu i prowadzeniu na terenie Miasta Kraków Punktów Nieodpłatnej Pomocy Prawnej w okresie od 1 stycznia 2018 r. do 31 grudnia 2018 r., ma przyjemność przedstawić Państwu drugą broszurę informacyjną z serii „2xNPP” opisującą od strony praktycznej wytypowane zagadnienia prawne.

Radcowie Prawni i Adwokaci udzielający porad prawnych, wytypowali i opisali dla Państwa często pojawiające się problemy prawne w trakcie świadczonego poradnictwa.

Informacji zawartych w niniejszej broszurze nie należy traktować jako gotowych rozwiązań nadających się do zastosowania w każdej sprawie, niemniej pełnią one funkcję edukacyjną, zawierając podstawowe, niezbędne wiadomości dotyczące danego problemu prawnego.

Życzymy Państwu miłej lektury.

Z wyrazami szacunku
Prezes Zarządu Fundacji Rozwoju Przedsiębiorczości „Consilium”
Bernard Jirnov

I. Sposoby podziału majątku wspólnego małżonków

1. Wprowadzenie

W polskim systemie prawnym wspólność majątkowa pomiędzy małżonkami może być albo ustawowa albo umowna. Ta pierwsza powstaje z chwilą zawarcia małżeństwa (art. 31 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dalej: „k.r.o.”) i obejmuje przedmioty majątkowe nabyte w czasie jej trwania przez oboje małżonków lub przez jednego z nich (majątek wspólny). Tę drugą małżonkowie bądź nupturienti mogą ustanowić w drodze umowy majątkowej małżeńskiej (art. 47 k.r.o.). Jeżeli zatem nie doszło do zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej i pomiędzy małżonkami bądź nupturientami nie zachodzą przeszkody ustawowe do powstania wspólności ustawowej, to z chwilą zawarcia małżeństwa powstaje między nimi ustrój małżeńskiej wspólności ustawowej.

Wspólność majątkowa pomiędzy małżonkami jest współwłasnością (wspólnością) łączną (art. 196 § 1 Kodeksu cywilnego, dalej: „k.c.”), nazywaną także „współwłasnością do niepodzielnej ręki”¹. Charakteryzuje się ona tym, że nabywając w trakcie jej trwania określony składnik majątku wspólnego, małżonkowie nie nabywają go w częściach ułamkowych (po ½), ale nabywają go na prawach małżeńskiej wspólności majątkowej, co oznacza, że cały przedmiot przysługuje niepodzielnie obojgu małżonkom, i nikt inny – ani na skutek zawarcia umowy, ani na skutek innego zdarzenia- nie może wstąpić w prawa małżonka wynikające z tej wspólności².

W czasie trwania wspólności ustawowej nie jest dopuszczalny ani umowny³, ani sądowy – nawet na zgodny wniosek stron – podział majątku wspólnego małżonków. Ponadto ustawodawca ustanowił zakazy rozporządzania i zobowiązania się do rozporządzania udziałem, który w razie ustania wspólności ustawowej przypadnie małżonkowi w majątku wspólnym lub w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku. Mają one charakter bezwzględnie obowiązujący, co oznacza, że czynność prawna dokonana z ich naruszeniem jest nieważna (art. 58 § 1 k.c.).

Z powyższego wynika, że podział majątku wspólnego jest zatem możliwy dopiero z chwilą ustania wspólności majątkowej między małżonkami, co ma miejsce w następujących wypadkach:

¹ K. Skiepmo, [w:] *Komentarz do spraw o podział majątku wspólnego małżonków*, pod red. J. Ignaczewskiego, Wolters Kluwer 2015, s. 22.

² Tamże.

³ Por. postanowienie SN z dnia 18 stycznia 2012 r., II CSK 139/11, LEX nr 1162655.

- 1) śmierć jednego albo obojga małżonków,
- 2) uprawomocnienie się wyroku rozwodowego albo orzekającego unieważnienie małżeństwa,
- 3) uprawomocnienie się orzeczenia o separacji,
- 4) zawarcie umowy ustanawiającej rozdzielność majątkową,
- 5) uprawomocnienie się postanowienia orzekającego ubezwłasnowolnienie jednego z małżonków,
- 6) ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd (art. 52 § 1 k.r.o.),
- 7) ogłoszenie upadłości jednego z małżonków.

Z chwilą ustania wspólności majątkowej, istniejąca pomiędzy małżonkami współwłasność łączna obejmująca cały ich majątek wspólny, z mocy samego prawa przekształca się we współwłasność w częściach ułamkowych. Od tego momentu każdy z małżonków może domagać się jej zniesienia przez dokonanie podziału majątku wspólnego. Uprawnienia do żądania podziału majątku wspólnego nie można się zrzec⁴, możliwe jest jednak umowne wyłączenie tego uprawnienia na czas nieprzekraczający 5 lat, przy czym przedłużenie można ponowić (art. 210 k.c.). Z wyjątkiem wskazanej możliwości czasowego wyłączenia uprawnienia do żądania podziału, z wnioskiem o jego dokonanie można wystąpić w każdym czasie, gdyż roszczenie o zniesienie współwłasności nie ulega przedawnieniu w świetle brzmienia art. 220 i 1035 k.c. w związku z art. 46 k.r.o.⁵

Wniosek o podział majątku może zgłosić każde z małżonków, ich następcy prawni (spadkobiercy, nabywcy spadku czy udziału w spadku), wierzyciel małżonka, który zajął roszczenie o podział majątku wspólnego, a także prokurator i Rzecznik Praw Obywatelskich. Uczestnikami postępowania, oprócz małżonków (byłych małżonków), mogą być także inne podmioty, których praw dotyczy wynik postępowania.⁶

2. Podział majątku

Stosownie do postanowień art. 46 k.r.o. do podziału majątku wspólnego małżonków odpowiednio stosuje się przepisy o wspólności majątku spadkowego i dziale spadku, w tym także art. 1035 k.c. odsyłający z kolei do odpowiedniego stosowania przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych. Wobec tego do dziale spadku, a co za tym idzie – również do podziału majątku wspólnego – mają zastosowanie m.in. przepisy zawarte w art. 211 i 212. Zgodnie z art. 211 k.c. każdy ze współwłaścicieli może żądać, aby zniesienie współwłasności nastąpiło przez podział rzeczy wspólnej. Rzecz, która nie daje się podzielić,

⁴ zob. art. 57 § 1 k.c.

⁵ Postanowienie SN z dnia 26 kwietnia 2013 roku, II CSK 546/12, LEX nr 1344413.

⁶ Postanowienie SN z dnia 5 września 2012 r., IV CZ 51/12, LEX nr 1229820.

jak stanowi art. 212 § 2 k.c., może być przyznana stosownie do okoliczności jednemu ze współwłaścicieli z obowiązkiem spłaty pozostałych albo sprzedana stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego.

Mając na względzie wskazane regulacje prawne, znajdujące odpowiednie zastosowanie do podziału majątku wspólnego, należy stwierdzić, że sądowy podział majątku wspólnego małżonków polega na:

- 1) podziale fizycznym rzeczy wchodzących w skład majątku wspólnego (art. 211 k.c.),
- 2) przyznaniu rzeczy jednemu z małżonków z obowiązkiem odpowiedniej spłaty drugiego małżonka (art. 212 § 2 k.c.), albo
- 3) sprzedaży rzeczy stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego (art. 212 § 2 k.c. *in fine*).

2.1 Podział fizyczny rzeczy

Jak wynika z art. 211 k.c., podział fizyczny rzeczy jest podstawowym, preferowanym przez ustawodawcę sposobem zniesienia współwłasności⁷. Wynika z tego, że jeśli zniesienie współwłasności następuje z mocy orzeczenia sądu, powinien on brać pod uwagę przede wszystkim ten sposób wyjścia ze wspólności, chyba że współwłaściciele sami żądają przyznania rzeczy wspólnej jednemu z nich w zamian za spłaty albo sprzedaż stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Z punktu widzenia indywidualnych interesów współwłaścicieli taki podział jest najbardziej sprawiedliwy, gdyż każdy z nich ma możliwość otrzymania części rzeczy wspólnej w naturze. Jeżeli zatem zachodzą warunki do dokonania podziału w naturze, sąd – przy braku zgodnych wniosków – powinien dążyć do podziału na części odpowiadające wartością wielkości udziałów w majątku wspólnym małżonków⁸. Nie można jednak oczekiwać, że w każdym wypadku małżonkowie otrzymają części rzeczy o wartości identycznej do wartości ich udziałów w majątku wspólnym. Do takiej sytuacji może dojść przykładowo w sytuacji, gdy w skład majątku wspólnego wchodzi dwie nieruchomości, z których jedna jest wielokrotnie bardziej wartościowa, ale przy tym znacznie mniejsza, a postawiony na niej dom również nie daje możliwości utworzenia odrębnej własności lokali⁹. Jak wskazuje Sąd Najwyższy: „jeżeli przedmiotem współwłasności znoszonej w ramach postępowania o podział majątku wspólnego nie jest jedna rzecz lecz kilka rzeczy o zbliżonych właściwościach, współwłaścicielom (także jeżeli są oni byłymi małżonkami) mogą być przyznane poszczególne rzeczy w całości, bez konieczności ich fizycznego dzielenia, tak by każdy z uprawnionych zyskał w naturze (co preferuje ustawodawca w art. 211 k.c.), na

⁷ Postanowienia SN: z dnia 30 października 1978 r., III CRN 214/78, LEX nr 8143; z dnia 16 listopada 1993 r., I CRN 176/93, LEX nr 158139; z dnia 29 lipca 1998 r., II CKN 748/97, Biul. SN 1999, nr 1, s. 9; z dnia 9 września 2011 r., I CSK 674/10, IC 2012, nr 7-8, s. 46, i zgodne poglądy na ten temat w piśmiennictwie.

⁸ K. Skiepmo, [w:] *Komentarz...*, s. 290.

⁹ Tamże.

swoją wyłączną własność rzeczy o zbliżonych właściwościach i wartości. Przeprowadzenie podziału w taki sposób znosi albo przynajmniej istotnie ogranicza potrzebę orzekania o splatach pomiędzy współwłaścicielami, co do których zawsze istnieje ryzyko, że nie zostaną uregulowane dobrowolnie i w terminie, a ich egzekwowanie tak czy inaczej doprowadzi do sprzedaży rzeczy niegdyś wspólnej, tyle że za cenę możliwą do uzyskania w postępowaniu egzekucyjnym, pomniejszoną o jego koszty. Podział w naturze majątku wspólnego jest konieczny szczególnie wtedy, gdy w jego skład wchodzi nieruchomości, bo sprawia, że uwarunkowania rynkowe, decydujące o wzroście lub spadku wartości rzeczy tego rodzaju, w jednakowym stopniu dotyczą obojga byłych małżonków.”¹⁰

Podział fizyczny rzeczy nie jest dopuszczalny wyjątkowo:

- 1) gdyby dokonanie podziału było sprzeczne z przepisami ustawy lub społeczno – gospodarczym przeznaczeniem rzeczy, albo
- 2) gdyby podział pociągał za sobą istotną zmianę tej rzeczy lub znaczne zmniejszenie jej wartości.

Jak wskazuje się w orzecznictwie, powyższe wyliczenie ma charakter wyczerpujący i nie jest dopuszczalna w tym zakresie wykładnia rozszerzająca¹¹.

2.2 Przyznanie rzeczy jednemu z małżonków z obowiązkiem odpowiedniej spłaty drugiego małżonka

Jeżeli podział fizyczny rzeczy, będący podstawowym i pierwszym sposobem zniesienia współwłasności, nie może być dokonany, bo rzecz nie daje się podzielić albo występują negatywne przesłanki wymienione w art. 211 k.c., zniesienie współwłasności może nastąpić przez przyznanie całej rzeczy jednemu z małżonków z obowiązkiem spłaty drugiego. W orzeczeniu z dnia 8 sierpnia 2003 r., V CK 174/02, IC 2004, nr 6, s. 39, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że określenie "rzecz, która nie daje się podzielić" (art. 212 § 2 k.c.) odnosi się nie tylko do takiej rzeczy, która fizycznie (w naturze) nie daje się podzielić, ale także do rzeczy, której podział i przydzielenie na własność poszczególnym współwłaścicielom jest ze względu na stosunki osobiste łączące współwłaścicieli, ich zasobność, stosunki rodzinne albo sam rodzaj wniosków o zniesienie współwłasności niemożliwe.” Rozstrzygnięcie o tym, któremu z kilku współwłaścicieli należy przyznać na własność w naturze całą nieruchomość, powinno być poprzedzone rozważeniem stosownych okoliczności. Mimo braku wyraźnego stwierdzenia zawartego w ustawie, należy przyjąć jako zasadę, że po wykluczeniu możliwości fizycznego podziału rzeczy, powinna ona przypaść temu ze współwłaścicieli, którego udział jest największy¹². Zasada ta znajdzie zastosowanie w szczególności w takich sytuacjach, w których występuje znacząca dysproporcja pomiędzy wielkością udziałów

¹⁰ Postanowienie SN z dnia 20 września 2012 roku, IV CSK 10/12, LEX nr 1230172.

¹¹ Zob. postanowienie SN z dnia 16 listopada 2011 roku, V CSK 47/10, LEX nr 1095957.

¹² K. Skiepkó, [w:] *Komentarz...*, s. 340.

poszczególnych współwłaścicieli¹³. Prawidłowe zastosowanie art. 212 § 2 k.c. polega zatem na ustaleniu i rozważeniu okoliczności, które w danym stanie sprawy przemawiają za dokonaniem wyboru pomiędzy ubiegającymi się o rzecz współwłaścicielami.

Jeżeli w wyniku podziału całość rzeczy przypadnie współwłaścicielowi, który nie włada rzeczą, lub jej częścią, to sąd w postanowieniu działowym orzeka także o jej wydaniu przez pozostałych współwłaścicieli, określając stosownie do okoliczności termin wydania.

W postępowaniu o podział majątku wspólnego, sąd nie może wbrew woli uczestnika przyznać mu prawa majątkowego i zasądzić od niego na rzecz innego uczestnika spłaty lub dopłaty. Powody sprzeciwu uczestnika są prawnie irrelewantne¹⁴.

2.3 Sprzedaż rzeczy stosownie do przepisów kodeksu postępowania cywilnego

Stosownie do postanowień art. 212 § 2 k.c. *in fine*, w razie braku możliwości zniesienia współwłasności przez podział rzeczy w naturze albo przyznania jej jednemu współwłaścicielowi z obowiązkiem spłaty, do rozważenia pozostaje zniesienie współwłasności przez sprzedaż rzeczy wspólnej. Ten sposób zniesienia współwłasności staje się aktualny w przypadku zgodnego żądania wszystkich współwłaścicieli domagających się sprzedaży bądź też w braku porozumienia współwłaścicieli co do sposobu likwidacji współwłasności albo warunków do podziału w naturze, albo do przyznania rzeczy jednemu współwłaścicielowi. Sąd może w takim wypadku zadecydować o sprzedaży rzeczy, przy czym dopuszczalne będzie rozstrzygnięcie od razu w postanowieniu zarządzającym sprzedaż o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy¹⁵.

Zarządzenie sprzedaży rzeczy wspólnej jest jednym ze sposobów zniesienia współwłasności (podziału majątku wspólnego), jednak samo uprawomocnienie się postanowienia działowego zarządzającego sprzedaż nie kończy stosunku współwłasności, jak ma to miejsce w przypadku pozostałych sposobów zniesienia współwłasności. W razie sprzedaży rzeczy współwłasność ustaje dopiero z chwilą zmiany podmiotów współwłasności wskutek nabycia rzeczy przez nabywcę, bez względu na to, kiedy sąd wyda postanowienie o podziale pomiędzy współwłaścicieli sumy uzyskanej z licytacji¹⁶. Nabycie rzeczy przez nabywcę dochodzi do skutku z chwilą przybicia w wypadku sprzedaży rzeczy ruchomej (art. 869 § 2

¹³ Postanowienie SN z dnia 10 grudnia 1999 roku, II CKN 635/98, LEX nr 1231373.

¹⁴ Postanowienie SN z dnia 14 listopada 2012 roku, II CSK 187/12, LEX nr 1267162.

¹⁵ K. Skiepmo, [w:] *Komentarz...*, s. 344.

¹⁶ Zob. uchwała SN z dnia 20 lutego 1989 roku, III CZP 4/89, LEX nr 3521.

k.p.c.), a w wypadku sprzedaży nieruchomości – z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o przysądzeniu własności (art. 999 § 1 k.p.c.)¹⁷.

3.Uwagi końcowe

Prawomocne postanowienie wydane w sprawie o podział majątku wspólnego ma – w części dotyczącej podziału – charakter prawo – kształtujący, z uwagi na fakt, iż przez likwidację współwłasności albo jej zmianę tworzy nowy stan prawny. Uprawomocnienie się postanowienia o podziale majątku, przyznającego małżonkom poszczególne składniki ich majątku wspólnego bądź jednemu z nich całość tego majątku, jest końcowym dniem istnienia stosunku współwłasności, powoduje bowiem przeniesienie własności (w miejsce dotychczasowej współwłasności) na uczestników określonych w postanowieniu sądu (art. 624 zd. 1 k.p.c.). Inaczej jest w razie dokonania podziału majątku poprzez zarządzenie sprzedaży wchodzących w jego skład rzeczy, gdyż wówczas współwłasność między małżonkami ustaje dopiero z chwilą zmiany podmiotów współwłasności wskutek nabycia rzeczy przez nabywcę, i to bez względu na to, kiedy sąd wyda postanowienie o podziale uzyskanej z licytacji sumy pomiędzy współwłaścicielami.

adwokat Łukasz Giza

¹⁷ K. Skiepmo, [w:] *Komentarz...*, s. 348.

II. Przedawnienie roszczeń uregulowanych w Kodeksie Cywilnym

1. Zagadnienia ogólne

Instytucja przedawnienia dotyczy zmiany treści stosunków prawnych w zakresie roszczeń majątkowych ze względu na upływ czasu. Precyzując, przedawnienie polega na możliwości odmowy zaspokojenia roszczenia majątkowego przez dłużnika po upływie określonego terminu, z tym zastrzeżeniem, że roszczenie nadal istnieje, ale ten przeciw komu jest kierowane może uchylić się od jego zaspokojenia. Ze względu na powyższe, przedawnienie jest instytucją niesłuchanie doniosłą między innymi z punktu widzenia problematyki dochodzenia roszczeń w procesie cywilnym.

Przedstawiając zagadnienie na przykładzie, będzie ono miało zastosowanie w szczególności w sytuacji gdy bank lub podmiot trzeci¹⁸ zasadnie po wielu latach domaga się należności z tytułu umowy kredytu. W przypadku, gdy dłużnik zawarł umowę kredytu i z różnych przyczyn zaprzestał jej spłacania, ratunkiem dla dłużnika może okazać się przedawnienie, którego okres dla umów kredytu wynosi trzy lata. Należy podkreślić, że sam upływ wymaganego czasu nie wystarczy i ewentualne uwzględnienie przedawnienia przez Sąd w przypadku sporu zależy **wyłącznie od postępowania dłużnika**.

W sytuacji kiedy dochodzi do złożenia pozwu przez bank, najczęściej Sąd wydaje nakaz zapłaty¹⁹. Sąd doręcza nakaz zapłaty dłużnikowi, nakazując aby ten zapłacił wierzytelność w sposób i na zasadach określonych w nakazie zapłaty lub w terminie czternastu dni wniósł odpowiednio sprzeciw lub zarzuty do nakazu zapłaty. W takiej sytuacji, jeżeli upłynął już stosowny termin przedawnienia, dłużnik musi w sprzeciwie podnieść zarzut przedawnienia, co stanowi warunek uwzględnienia przedawnienia przez Sąd. Brak jest formalnych wymogów wyartykułowania przez stronę **zarzutu przedawnienia**, w szczególności zarzut nie musi zawierać podstawy prawnej²⁰. Wystarczy aby pozwany w toku postępowania powołał się na przedawnienie. W analizowanym przypadku zarzut taki musi jednak znaleźć się w piśmie procesowym spełniającym wymogi, o których mowa w art.126 ustawy Kodeks Postępowania Cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. tj. z dnia 31 października 2016 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1822). Na marginesie należy wskazać, że każdorazowo brak wniesienia sprzeciwu lub zarzutów w terminie powoduje, że nakaz zapłaty ma skutki prawomocnego wyroku i po zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności nadaje się do egzekucji w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przez komornika. Analogicznie sytuacja będzie wyglądać w

¹⁸ Cesjonariusz lub inny podmiot działający w imieniu banku.

¹⁹ Nakaz zapłaty pozostaje wydany w postępowaniu upominawczym lub nakazowym w zależności od okoliczności, na które powołuje się wierzyciel i materiału dowodowego jaki ma do zaoferowania.

²⁰ *Iura novit curia*.

przypadku, gdy strona pozwana nie wda się w spór, w szczególności poprzez brak skierowania odpowiedzi na pozew i brak stawienia na rozprawie, co skutkować będzie wydaniem wyroku zaocznego.

W odniesieniu do przykładowej umowy kredytu okres przedawnienia wynosi trzy lata. Termin przedawnienia co do zasady liczymy od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne, czyli od dnia w którym w analizowanym przypadku bank może żądać od dłużnika określonej płatności zgodnie z harmonogramem rat. W odniesieniu do umowy kredytu, zazwyczaj każda rata przedawnia się oddzielnie, czyli przykładowo jeżeli dłużnik miał spłacić kredyt w dziesięciu równych ratach, to każda z rat przedawnia się w innej dacie. Jeżeli umowa zakłada przykładowo płatności do dziesiątego każdego miesiąca od stycznia do października 2013 roku, okres przedawnienia upływa analogicznie każdego dziesiątego odpowiedniego miesiąca 2016 roku, dla każdej z rat oddzielnie. We wskazanym przypadku istotnym pozostaje dodatkowy czynnik związany z przerwaniem biegu przedawnienia, do którego dochodzi w przypadku skutecznego wniesienia pozwu przeciwko dłużnikowi. Jest to o tyle istotne, że gdyby do wniesienia pozwu doszło przykładowo pierwszego października 2016 roku, to ostatnia z rat nie byłaby przedawniona i ostatecznie sąd zasądziłby płatność ostatniej z rat oddalając powództwo w pozostałym zakresie.

W powyższym uproszczonym przykładzie, jeżeli do złożenia pozwu doszłoby po 10 października 2016 roku i dłużnik złożyłby w terminie 14 dni od doręczenia sprzeciw od nakazu zapłaty zawierający wyartykułowany zarzut przedawnienia roszczenia, Sąd najpewniej oddaliłby powództwo. Innymi słowy doszłoby do wygranej dłużnika z bankiem, w tym zasądzenia kosztów procesu, w szczególności zastępstwa procesowego od banku na rzecz dłużnika.

Powyższe obrazuje na czym polega przedawnienie, co upraszczając oznacza że w przypadku dochodzenia całkowicie zasadnego, przedawnionego roszczenia przez wierzyciela przed sądem, **w sytuacji gdy podniesiono zarzut przedawnienia**, Sąd oddali powództwo względem dłużnika i w określonych przypadkach obciąży wierzyciela kosztami procesu. Innymi słowy, roszczenie przedawnione, co do zasady nie może być skutecznie dochodzone przed Sądem.

Wracając do ogólnego omówienia zagadnienia, przedawnieniu ulegają, co do zasady²¹ **wszelkie roszczenia majątkowe**. Niektóre kategorie roszczeń majątkowych nie ulegają przedawnieniu, niemniej tego rodzaju wyjątki zawsze muszą zostać bezpośrednio wyrażone w ustawie. Jako przykład można wskazać m.in. roszczenie o zniesienie współwłasności²², roszczenie o wydanie nieruchomości, roszczenie o przywrócenie właścicielowi stanu

²¹ Wyjątki przewidują art.105 ust.1 Prawa atomowego (tekst jedn. Dz.U.2017.576 z późn.zm.) oraz art.11 ust.1 Ustawy o Uznanie za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (tekst jedn.Dz.U.2015.1583 z późn.zm.).

²² Art.220 k.c.

zgodnego z prawem i zaniechanie naruszeń na nieruchomości oraz roszczenie właściciela o wydanie rzeczy wpisanej do krajowego rejestru dóbr kultury²³.

Jak już zostało wskazane powyżej, na tle omawianego przykładu, **bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia w którym wierzyciel może żądać od dłużnika określonego roszczenia**. W sytuacji gdy w ramach danej czynności cywilnoprawnej nie mamy określonej daty wymagalności roszczenia, a z treści łączącego strony stosunku wynika że wymagalność zależy od podjęcia przez wierzyciela określonej czynności, takiej jak przykładowo sporządzenie protokołu lub przedłożenie określonego dokumentu, bieg terminu rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie. W odniesieniu natomiast do oddzielnej kategorii roszczeń o zaniechanie, bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym ten, przeciwko komu roszczenie przysługuje, nie zastosował się do treści roszczenia²⁴.

Podkreślenia po raz kolejny wymaga, że przedawnienie **nigdy nie będzie brane pod uwagę, przez Sąd z urzędu**. Koniecznym jest bądź na etapie polubownym, bądź przed Sądem w trakcie trwania procesu cywilnego wyartykułowanie zarzutu przedawnienia. Uprasza, jeżeli dłużnik będzie się zachowywał biernie i po wniesieniu przeciwko niemu pozwu doprowadzi do uprawomocnienia się nakazu zapłaty lub wyroku, to okoliczność przedawnienia pozostawać będzie nieistotną. Należy pamiętać, że sam zarzut przedawnienia ma inne doniosłe znaczenie, mianowicie w aspekcie procesowym jego podniesienie oznacza co do zasady uznanie roszczenia, a więc nie może być mowy o kwestionowaniu roszczenia przez dłużnika co do podstawy lub co do wysokości, w zakresie objętym zarzutem przedawnienia.

Przedmiotowy zarzut jest czynnością prawną odnoszącą taki skutek, że wierzytelność nadal istnieje, w szczególności może zostać potrącona (pod warunkiem, że gdy w chwili, kiedy potrącenie stało się możliwe, przedawnienie jeszcze nie nastąpiło²⁵), niemniej nie może co do zasady zostać skutecznie wyegzekwowana przed sądem.

Zarzutu przedawnienia można się zrzec, niemniej zrzeczenie takie może nastąpić wyłącznie po upływie terminu przedawnienia. Zrzeczenie się zarzutu przedawnienia przed upływem terminu jest nieważne²⁶. Brak jest również możliwości, w szczególności umownego skrócenia lub wydłużenia terminu przedawnienia²⁷, co podkreśla wyżej wskazany zakaz.

Pomijając problematykę dotyczącą zawieszenia biegu przedawnienia²⁸ oraz przedawnienia względem osoby niemającej pełnej zdolności do czynności prawnych²⁹, niesłuchanie istotną

²³ Art.223 k.c. w zw. Z art.222 k.c.

²⁴ Art.120 k.c.

²⁵ Art.502 k.c.

²⁶ Art.117§ 2 k.c.

²⁷ Art.119 k.c.

²⁸ Art.121 k.c.

z punktu widzenia obliczania terminów przedawnienia pozostaje **instytucja przerwania biegu przedawnienia**. Na skutek przerwania biegu przedawnienia **biegnie ono na nowo**. Innymi słowy w przypadku zaistnienia określonego zdarzenia obliczanie biegu przedawnienia zostaje wstrzymane i od następnego dnia liczymy termin na nowo³⁰. W świetle powyższego bieg przedawnienia przerywa się w następujących sytuacjach³¹:

1) przez **każdą czynność przed sądem**³² lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw lub egzekwowania roszczeń danego rodzaju albo przed sądem polubownym, przedsiębiorcą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia oraz przez wszczęcie mediacji³³. W sytuacjach wskazanych powyżej, przedawnienie nie biegnie na nowo dopóki postępowanie nie zostanie zakończone³⁴;

2) przez **uznanie roszczenia** przez osobę przeciwko której roszczenie przysługuje;

3) w odniesieniu do umowy ubezpieczenia - bieg przedawnienia roszczenia o świadczenie do ubezpieczyciela przerywa się także przez zgłoszenie ubezpieczycielowi tego roszczenia lub przez zgłoszenie zdarzenia objętego ubezpieczeniem. Bieg przedawnienia rozpoczyna się na nowo od dnia, w którym zgłaszający roszczenie lub zdarzenie otrzymał na piśmie oświadczenie ubezpieczyciela o przyznaniu lub odmowie świadczenia³⁵.

2. Terminy przedawnienia roszczeń zawarte w Kodeksie Cywilnym

Zgodnie z pierwszą zasadą generalną roszczenia o **świadczenia okresowe** (gdy dłużnik w ramach jednego stosunku prawnego spełnia wiele świadczeń jednorazowych) i roszczenia związane z **prowadzeniem działalności gospodarczej** (roszczenia przedsiębiorców, w związku z działalnością prowadzonego przez nich przedsiębiorstwa, względem podmiotów trzecich) przedawniają się w **terminie lat trzech**.

Zgodnie z drugą zasadą generalną, jeżeli brak jest przepisów szczególnych, roszczenie przedawnia się w **terminie 10 lat**. Problem polega na tym, że ustawodawca dla większości roszczeń przewidział szczególne terminy przedawnień, które zostały przykładowo przedstawione poniżej. Katalog zawiera wyliczenie większości³⁶ terminów wskazanych w

²⁹ Art.122 k.c.

³⁰ Art.124§ 1 k.c.

³¹ Odpowiednio zgodnie z art.372 i 377 k.c. „Przerwanie lub zawieszenie biegu przedawnienia w stosunku do jednego z dłużników solidarnych nie ma skutku względem współdłużników”. Nadto, „Zwłoka dłużnika, jak również przerwanie lub zawieszenie biegu przedawnienia względem jednego z wierzycieli solidarnych ma skutek także względem współwierzycieli”.

³² Należy mieć na względzie, że zgodnie z Uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2017 r. III CZP 17/17 „Wniosek o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu nie przerywa biegu przedawnienia roszczenia objętego tym tytułem wobec cesjonariusza niebędącego bankiem”.

³³ Art.123§1 pkt.1) i 3) k.c.

³⁴ Art.124§2 k.c.

³⁵ Art.819 k.c.

³⁶ Wyliczenie nie zawiera uregulowanych w k.c. terminów krótszych niż rok takich jak, trzydniowy termin z art.182§ 1 k.c. po którym w przypadku wyrojenia, rój pszczoł staje się niczym, czy też określonego w art.804 k.c. sześciomiesięcznego terminu

Ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn.Dz.U.2017.459 z późn.zm.), zwanej dalej „k.c.”. Przedmiotowe wyliczenie nie zawiera innych istotnych terminów znajdujących się poza k.c., wśród których można wyliczyć na przykład trzyletni termin przedawnienia roszczeń o **alimenty**³⁷, czy trzyletni okres przedawnienia roszczeń z zakresu **prawa pracy**³⁸. W świetle powyższego najistotniejsze szczegółowe terminy przedawnienia przewidziane w k.c. przedstawiają się w sposób następujący.

W terminie **jednego roku** przedawniają się:

- roszczenia z **umowy przedwstępnej**, z tym zastrzeżeniem, że termin liczymy od dnia, w którym umowa przyrzeczona miała być zawarta (jeżeli sąd oddalił żądanie zawarcia umowy przyrzeczonej, roszczenia z umowy przedwstępnej przedawniają się z upływem roku od dnia, w którym orzeczenie stało się prawomocne)³⁹,
- roszczenia z umowy **przewozu osób** z tym, że początek biegu terminu obliczamy od dnia wykonania przewozu, a gdy przewóz nie został wykonany - od dnia, kiedy miał być wykonany⁴⁰,
- roszczenia **zastawcy przeciwko zastawnikowi** o naprawienie szkody z powodu pogorszenia rzeczy, jak również **roszczenie zastawnika przeciwko zastawcy** o zwrot nakładów⁴¹,
- roszczenia z tytułu **rękojmi** o **usunięcie wady lub wymianę rzeczy** sprzedanej na wolną od wad z zastrzeżeniem, że termin liczymy od dnia stwierdzenia wady⁴²,
- roszczenia **użyczającego** przeciwko biorącemu do **używania** o naprawienie szkody za uszkodzenie lub pogorszenie rzeczy, jak również roszczenia biorącego do używania przeciwko użyczającemu o zwrot nakładów na rzecz oraz o naprawienie szkody poniesionej wskutek wad rzeczy, z zastrzeżeniem, że termin liczymy od dnia zwrotu rzeczy⁴³,
- roszczenia **wynajmującego przeciwko najemcy** o naprawienie szkody z powodu uszkodzenia lub pogorszenia rzeczy, jak również roszczenia **najemcy przeciwko wynajmującemu** o zwrot nakładów na rzecz albo o zwrot nadpłaconego czynszu, z tym że termin liczymy od dnia zwrotu rzeczy⁴⁴,

dotyczącego roszczeń spedytora przeciwko przewoźnikom i dalszym spedytorom, bądź analogicznego sześciomiesięcznego terminu dla roszczeń przysługujących przewoźnikowi przeciwko innym przewoźnikom wskazanego w art.793 k.c. Odpowiednio rzecz się odnosi do sześciomiesięcznego terminu przedawnienia roszczenia o wydanie przedmiotu pożyczki z art.722 k.c.

³⁷ Art.137 Ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz.U. Nr 9, poz. 59) tj. z dnia 9 marca 2017 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 682).

³⁸ Art.291 Ustawy Kodeks Pracy z dnia 26 czerwca 1974 r. (Dz.U. Nr 24, poz. 141) tj. z dnia 8 września 2016 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1666).

³⁹ Art.390§ 3 k.c.

⁴⁰ Art.778 k.c.

⁴¹ Art.322 k.c.

⁴² Art.568§2 k.c.

⁴³ Art.719 k.c.

⁴⁴ Art.677 k.c.

- roszczenia odbiorcy **przekazu**, wynikające z przyjęcia przekazu⁴⁵,
- roszczenia z tytułu **umowy składu**⁴⁶,
- roszczenia z umowy **przewozu rzeczy**, z tym że termin obliczamy od dnia dostarczenia przesyłki, a w razie całkowitej utraty przesyłki lub jej dostarczenia z opóźnieniem - od dnia, kiedy przesyłka miała być dostarczona⁴⁷,
- roszczenia **właściciela przeciwko użytkownikowi** o naprawienie **szkody** z powodu pogorszenia rzeczy albo o zwrot nakładów na rzecz, jak również roszczenie użytkownika przeciwko właścicielowi o zwrot nakładów na rzecz⁴⁸,
- roszczenia **zastawcy przeciwko zastawnikowi** o naprawienie **szkody** z powodu pogorszenia rzeczy, jak również roszczenie zastawnika przeciwko zastawcy o zwrot nakładów na rzecz⁴⁹,
- roszczenia sprzedawcy o dopłatę różnicy ceny, jak również roszczenie kupującego o zwrot tej różnicy, wynikające z **przepisów o cenach** ⁵⁰.

W terminie **dwóch lat** przedawniają się:

- roszczenia z tytułu **sprzedaży** dokonanej w **zakresie działalności przedsiębiorstwa** sprzedawcy, roszczenia rzemieślników z takiego tytułu oraz roszczenia prowadzących gospodarstwa rolne z tytułu sprzedaży owoców rolnych i leśnych⁵¹,
- roszczenia z tytułu **rękojmi za wady fizyczne rzeczy** z zastrzeżeniem że termin liczymy od dnia wydania rzeczy⁵²,
- roszczenia wynikające z **umowy o dzieło** z tym, że termin liczymy od dnia oddania dzieła, a jeżeli dzieło nie zostało oddane - od dnia, w którym zgodnie z treścią umowy miało być oddane⁵³,
- roszczenia o wynagrodzenie za spełnione czynności i o **zwrot poniesionych wydatków** przysługujące osobom, które **stale lub w zakresie działalności przedsiębiorstwa trudnią się czynnościami danego rodzaju**; to samo dotyczy roszczeń z tytułu zaliczek udzielonych tym osobom⁵⁴,

⁴⁵ Art.921² § 3 k.c.

⁴⁶ Art.859⁹ k.c.

⁴⁷ Art.792 k.c.

⁴⁸ Art.263 k.c.

⁴⁹ Art.322 k.c.

⁵⁰ Art.541 k.c.

⁵¹ Art.554 k.c.

⁵² Art.568§ 1 k.c.

⁵³ Art.646 k.c.

⁵⁴ Art.751 pkt.1 k.c.

- roszczenia z tytułu **utrzymania, pielęgnowania, wychowania lub nauki**, jeżeli przysługują osobom trudniącym się zawodowo takimi czynnościami albo osobom utrzymującym zakłady na ten cel przeznaczone⁵⁵,
- roszczenia wynikające ze stosunku **rachunku bankowego** z wyłączeniem roszczeń o zwrot wkładów oszczędnościowych⁵⁶,
- roszczenia powstałe w zakresie działalności przedsiębiorstw **hotelowych** oraz odpowiednio **gastronomicznych**, w szczególności z tytułu należności za dostarczone mieszkanie, utrzymanie i usługi oraz z tytułu wydatków poniesionych na rzecz osób, które korzystają z usług takich przedsiębiorstw⁵⁷,
- wzajemne roszczenia pomiędzy **producentem i kontraktującym**⁵⁸.

W terminie **trzech lat** przedawniają się:

- roszczenia o **naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym** z tym zastrzeżeniem, że termin liczymy od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się albo przy zachowaniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Powyższe ulega ograniczeniu przez konkretne ramy czasowe, gdyż termin ten nie może być dłuższy niż dziesięć lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (zastrzeżenie to nie dotyczy szkody na osobie). Jeżeli szkoda wynikła ze **zbrodni lub występku**, roszczenie o naprawienie szkody ulega przedawnieniu z upływem **lat dwudziestu** od dnia popełnienia przestępstwa bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia⁵⁹,
- roszczenia o **naprawienie szkody wyrządzonej przez produkt niebezpieczny** z tym zastrzeżeniem, że termin liczymy od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się lub przy zachowaniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o szkodzie i osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednak w każdym wypadku roszczenia przedawniają się z upływem lat dziesięciu od wprowadzenia produktu do obrotu⁶⁰,
- roszczenia z umowy **ubezpieczenia** z wyjątkiem roszczeń poszkodowanego do ubezpieczyciela na podstawie ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej o odszkodowanie lub zadośćuczynienie, gdyż te roszczenia przedawniają się w terminie lat trzech zgodnie z zasadami przedawnienia dla roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym wskazanymi powyżej⁶¹,

⁵⁵ Art.751 pkt.2 k.c.

⁵⁶ Art.731 k.c.

⁵⁷ Art.851 k.c.

⁵⁸ Art.624 k.c.

⁵⁹ Art.442¹ k.c.

⁶⁰ Art.449⁸ k.c.

⁶¹ Art.819 k.c.

- roszczenia **przeciwko wieczystemu użytkownikowi o naprawienie szkód wynikłych z niewłaściwego korzystania z gruntu Skarbu Państwa** lub gruntu należącego do **jednostek samorządu terytorialnego** bądź ich związków, jak również roszczenie wieczystego użytkownika o wynagrodzenie za budynki i urządzenia istniejące w dniu zwrotu użytkowanego gruntu⁶².

W **terminie lat pięciu** przedawniają się:

- roszczenia z tytułu **zachowku** oraz roszczenia spadkobierców o zmniejszenie zapisów zwykłych i poleceń z tym zastrzeżeniem, że termin liczymy od daty ogłoszenia testamentu⁶³,

- roszczenia przeciwko osobie obowiązanej do **uzupełnienia zachowku** z tytułu otrzymanych od spadkodawcy zapisu windykacyjnego lub darowizny z zastrzeżeniem, że termin liczymy od daty śmierci spadkodawcy⁶⁴,

- roszczenia z tytułu **rękojmi za wady nieruchomości** z zastrzeżeniem, że termin liczymy od dnia wydania nieruchomości⁶⁵,

- roszczenia spadkowe z tytułu **zapisu**⁶⁶.

W terminie lat **dziesięciu**⁶⁷ przedawniają się roszczenia **stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu** lub innego organu powołanego do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo **orzeczeniem sądu polubownego**, jak również roszczenie stwierdzone **ugodą** zawartą **przed sądem albo przed sądem polubownym** albo ugodą zawartą przed **mediatorem** i zatwierdzoną przez sąd. Jeżeli stwierdzone w ten sposób roszczenie obejmuje świadczenia okresowe, roszczenie o świadczenia okresowe należne w przyszłości ulega przedawnieniu trzyletniemu (przykładowo roszczenie o odsetki stwierdzone prawomocnym orzeczeniem Sądu przedawnia się w terminie lat trzech⁶⁸).

radca prawny Bernard Jirnov

⁶² Art.243 k.c.

⁶³ Art.1007§1 k.c.

⁶⁴ Art.1007§1 k.c.

⁶⁵ Art.568§1 k.c.

⁶⁶ Art.981 k.c.

⁶⁷ Art.125 k.c.

⁶⁸ W sytuacji dochodzenia od dłużnika w drodze egzekucji odsetek za okres przekraczający trzy lata, dłużnik może podnieść zarzut przedawnienia w drodze powództwa przeciwegzekucyjnego w oparciu o art.840 k.p.c.

III. Analiza problemów związanych z uregulowaniem sytuacji prawnej na wypadek zgonu osoby bliskiej

W sytuacji zgonu osoby bliskiej pierwszym krokiem zmierzającym do uregulowania stanu prawnego spadku jest weryfikacja stopnia pokrewieństwa ze zmarłym oraz ustalenie kręgu spadkobierców ustawowych. Odpowiedzi na to, kto dziedziczy po zmarłym poszukiwać należy w art. 931 i następujących k.c.⁶⁹ W świetle tego artykułu w pierwszej kolejności do spadku powołane są dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek, dziedziczą oni w częściach równych, z zastrzeżeniem, że przypadająca małżonkowi część nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku. Jeżeli któreś z dzieci nie przeżyło spadkobiercy, jego udział w równych częściach przejmuje rodzeństwo. W braku dzieci do spadku powołani są rodzice i małżonek, w sytuacji zaś braku rodziców – rodzeństwo zmarłego. Zaznaczyć należy, iż spadku nie dziedziczy małżonek rozwiedziony, jak również pozostający w separacji. Na względzie należy mieć także fakt, iż od dziedziczenia wyłączony jest małżonek jeżeli spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z jego winy, a żądanie to było uzasadnione. O wyłączeniu orzeka sąd na wniosek któregokolwiek ze spadkobierców ustawowych zmarłego.

W klasycznej, najczęściej spotykanej sytuacji spadkobiercami stają się dzieci osoby zmarłej oraz jej małżonek – przykładowo jeśli spadkodawca pozostawił żonę i 4 dzieci, wówczas wszyscy oni dziedziczą, ale udział żony wyniesie $\frac{1}{4}$, zaś dzieci – po $\frac{3}{16}$.

Jeżeli mamy już ustalony krąg spadkobierców ustawowych należy sprawdzić czy zmarły nie pozostawił po sobie ważnego testamentu. W tym miejscu pojawia się kolejna problematyczna kwestia – co do zasady testament może być sporządzony na kilka sposobów: przed notariuszem w formie aktu notarialnego, samodzielnie – w całości pismem odręcznym z datą i podpisem, ustnie przed dwoma świadkami przy udziale organów administracji (wójt, burmistrz, prezydent, starosta, marszałek województwa, sekretarz powiatu albo gminy, kierownik urzędu stanu cywilnego) lub w przypadku obawy rychłej śmierci ustnie w obecności co najmniej trzech świadków. W świetle powyższego nie jest ważny testament sporządzony przez osobę trzecią i wyłącznie podpisany przez testatora, nawet w sytuacji podyktowania go przez spadkodawcę. Wyjątek stanowi sytuacja gdy stan zdrowia spadkodawcy nie pozwala na przygotowanie testamentu w innej formie, a nadto występuje obawa rychłej śmierci. Obawa rychłej śmierci spadkodawcy musi być uzasadniona okolicznościami o charakterze obiektywnym. W grę mogą wchodzić takie stany chorobowe

⁶⁹ ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny (Dz. U. z 2017 r., poz. 459 t.j.)

lub skutki nagłych wypadków, które w świetle wiedzy medycznej oraz doświadczenia życiowego mogą spowodować rychły zgon⁷⁰.

Pamiętać należy, iż rozporządzenie spadkiem na wypadek śmierci powinno nie nastroczać wątpliwości – w sytuacji przypisania kilku osobom poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład spadku (ale nie wyczerpujących całości masy spadkowej) mogą się pojawić wątpliwości interpretacyjne – czy wolą spadkodawcy było testowanie czy uczynienie zapisu. W wypadku bowiem, gdy spadkodawca przeznaczył oznaczonej osobie w testamencie jedynie poszczególne przedmioty majątkowe i przedmioty te nie wyczerpują prawie całego spadku, do jego dziedziczenia powołani są spadkobiercy ustawowi, którzy jedynie zobowiązani są do wydania zapisu osobie wskazanej w testamencie.⁷¹

Ustalenie kręgu spadkobierców ustawowych i testamentowych pozwala na przejście do dalszego etapu - wyboru drogi, jaką obierzemy celem określenia kto dziedziczy po zmarłym. Możliwe są dwa rozwiązania – sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia przez notariusza lub postępowanie sądowe w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku. W sytuacji, gdy wszyscy spadkobiercy są zgodni i nie ma trudności w zgromadzeniu ich w jednym miejscu, niewątpliwie korzystniejszym z ekonomicznego punktu widzenia jest uzyskanie aktu poświadczenia dziedziczenia. Jedną wizytą u notariusza, poprzedzona zgromadzeniem odpowiednich dokumentów pozwoli wówczas uregulować dziedziczenie po zmarłym. W przypadku jednak gdy pomiędzy spadkobiercami nie ma zgody, co do tego, kto ma dziedziczyć lub któryś ze spadkobierców nie może stawić się przed notariuszem, jedyną opcją pozostaje droga postępowania sądowego - wystąpienie z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku.

Sądem właściwym w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku będzie sąd ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, wydział cywilny. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku jak każde pismo procesowe powinien zawierać: oznaczenie sądu, do którego jest skierowany, imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników; numer Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności (PESEL) lub numer identyfikacji podatkowej (NIP) wnioskodawcy, oznaczenie rodzaju pisma, osnovę wniosku oraz dowody na poparcie przytoczonych okoliczności, podpis wnoszącego albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika, a także wymienienie załączników. Pamiętać należy, iż do pisma procesowego należy dołączyć jego odpisy i odpisy załączników dla doręczenia ich uczestniczącym w sprawie osobom, a ponadto, jeżeli w sądzie nie złożono załączników w oryginale, po jednym odpisie każdego załącznika do akt sądowych. Odpis pisma stanowi jego odwzorowanie, a zatem powinien oddawać pełną treść oryginału. Z uwagi na brak ustawowych ograniczeń co do sposobu sporządzenia odpisów, pisma mogą

⁷⁰ Gudowski Jacek (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom VI. Spadki, wyd. II, WKP 2017

⁷¹ teza 2 postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 sierpnia 2009 r., sygn. III CSK 7/09, LEX nr 533130

być powielane kserograficznie, drukowane czy ręcznie przepisywane⁷². Dochowanie powyższych wymogów stanowi gwarancję uniknięcia wezwań do uzupełnienia braków formalnych wniosku.

We wniosku wskazać należy wszystkie osoby wchodzące w krąg spadkobierców ustawowych (w przypadku testamentu także testamentowych) zmarłego oraz dołączyć ich akty stanu cywilnego (odpisy skrócone), celem wykazania tytułu do spadku. Nadto, gdy mamy do czynienia z testamentem, wymagane jest jego przedłożenie, względnie wskazanie notariusza, u którego testament został złożony. Wniosek podlega opłacie sądowej w kwocie 50 zł. Dodatkowo, od 8 września 2016 r. istnieje obowiązek uiszczenia kwoty 5 zł tytułem wpisu orzeczenia do Rejestru Spadkowego. Opłatę za wpis do Rejestru, inaczej niż opłatę sądową, kierować należy na rachunek sum na zlecenie. Jeżeli żądamy stwierdzenia nabycia spadku po kilku osobach, opłata należna jest za każdą z osób z osobna. Nieopłacenie wniosku skutkować będzie wezwaniem do uzupełnienia jego braków, pod rygorem zwrotu. Wniosek prawomocnie zwrócony nie wywiera żadnych skutków prawnych związanych z wniesieniem pisma do sądu. W praktyce oznacza to, iż złożenie wniosku uważa się za niebyłe.

Prawidłowo złożony wniosek przesyłany jest przez sąd do uczestników z pouczeniem o możliwości wniesienia odpowiedzi, a w sprawie wyznaczana jest rozprawa. W przypadku ustalenia terminu rozprawy po upływie 6 miesięcy od dnia śmierci spadkodawcy, do rozważenia pozostaje uprzednie złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Niniejsze ma szczególne znaczenie jeśli spadkodawca pozostawił długi. W świetle art. 1012 k.c. spadkobierca w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swego powołania może bądź przyjąć spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (przyjęcie proste), bądź przyjąć spadek z ograniczeniem tej odpowiedzialności (przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza), bądź też spadek odrzucić. Brak złożenia oświadczenia o przyjęciu / odrzuceniu spadku (w stosunku do osób zmarłych po 17.10.2015 r.) skutkuje przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Oznacza to, iż odpowiedzialność za długi ogranicza się do stanu czynnego spadku. Oświadczenie o przyjęciu/ odrzuceniu spadku złożyć można przed sądem lub notariuszem. Na uwadze mieć należy, iż osobę, która spadek odrzuciła traktuje się jakby nie dożyła otwarcia spadku, zaś odrzucenie spadku powoduje powołanie do kręgu spadkobierców ustawowych, nowych osób, dla których otwiera się ponownie termin na złożenie analogicznego oświadczenia. Przedmiotowy termin obowiązuje także małoletnich, za których z uwagi na brak zdolności do czynności prawnych oświadczenie winni złożyć, po uzyskaniu zezwolenia sądu rodzinnego, rodzice.

⁷² E. Rudkowska-Ząbczyk w: Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, pod red. prof. dr hab. Elwira Marszałkowska-Krześ, wyd.19, 2017

Sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa wnioskodawcę oraz osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi, kwestia tego, kto dziedziczy po zmarłym, jest badana przez sąd z urzędu. Za dowód, że nie ma innych spadkobierców, co do zasady przyjmowane jest zapewnienie złożone przez zgłaszającego się spadkobiercę. W zapewnieniu zgłaszający się powinien złożyć oświadczenie co do wszystkiego, co mu jest wiadome o istnieniu lub nieistnieniu osób, które wyłączałyby znanych spadkobierców od dziedziczenia lub dziedziczyłyby wraz z nimi oraz o testamentach spadkodawcy. Na uwadze mieć należy, iż zatajenie faktu co do istnienia testamentu lub osób powołanych do spadku, skutkować może – w przypadku powzięcia o tym wiedzy przez sąd, zmianą wydanego postanowienia.

Po przeprowadzeniu rozprawy i odebraniu zapewnień spadkowych, sąd w przypadku braku wątpliwości co do spadkobrania po zmarłym, zamyka rozprawę i ogłasza postanowienie. Postanowienie staje się prawomocne po upływie trzech tygodni od ogłoszenia, pod warunkiem, iż żadna ze stron nie wystąpiła z wnioskiem o sporządzenie uzasadnienia. Prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, sąd niezwłocznie wpisuje, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, do Rejestru Spadkowego. Dysponowanie prawomocnym postanowieniem w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku lub aktem poświadczenia dziedziczenia otwiera spadkobiercy drogę do przeprowadzenia po zmarłym działu spadku, stanowi również podstawę do zgłoszenia faktu nabycia spadku we właściwym urzędzie skarbowym.

radca prawny Joanna Szyjka-Matuszyk

IV. Odrzucenie spadku w imieniu małoletniego

Ustawą z dnia 20 marca 2015r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2015.539 z dnia 2015.04.17) wprowadzono istotne zmiany w przedmiocie odpowiedzialności za długi spadkowe. Precyzując modyfikacji uległ § 2 art. 1015 ustawy z dnia Kodeks cywilny (zwany dalej „k.c.”) wskazujący na skutki braku złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku w określonym w/w ustawa 6-miesięcznym terminie (art. 1015 § 1 k.c.), który aktualnie przewiduje, iż brak złożenia oświadczenia skutkuje w przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Pamiętać jednak należy, iż brak złożenia oświadczenia doprowadzi do przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza jedynie, jeżeli spadek zostanie otwarty na dzień przypadający nie wcześniej, niż dzień wejścia w życie ustawy zmieniającej (vide art. 6 ustawy o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw) tj. 18 października 2015r.

Tym niemniej nadal istnieją sytuacje, w których o wiele korzystniejsze, aniżeli przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza pozostaje jego odrzucenie. Powyższe pozwala, bowiem na całkowite wyzbycie się odpowiedzialności za ewentualne długi wchodzące w skład spadku. Tymczasem w sytuacji przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza odpowiedzialność za długi nadal istnieje, tyle tylko, iż pozostaje ograniczona do czynnego składu spadku. Konieczne pozostaje, zatem przeprowadzenie postępowania o spis inwentarza, tak aby możliwe było ustalenie granicy odpowiedzialności spadkobiercy.

O ile, poważniejszych problemów nie budzi oznaczenie terminu, w którym powinno dojść do odrzucenia spadku w sytuacji osób pełnoletnich, posiadających pełną zdolność do czynności prawnych, to wątpliwości mogą pojawić się przy określaniu terminu na złożenie oświadczenia w imieniu małoletniego dziecka.

W pierwszej kolejności należy mieć na uwadze, iż rodzic celem skutecznego złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka musi legitymować się zezwoleniem udzielony mu przez właściwy Sąd opiekuńczy. Powyższe wynika z art. 101 § 3 ustawy z dnia 25 lutego 1964r. Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy (Dz.U.2017.682 t.j. z dnia 2017.03.30), który stanowi, iż: *„Rodzice nie mogą bez zezwolenia sądu opiekuńczego dokonywać czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu ani wyrażać zgody na dokonywanie takich czynności przez dziecko.”* Jakkolwiek przywołana regulacja nie zawiera enumeratywnego katalogu czynności, przed podjęciem których wymagane jest uzyskanie zgody sądu, to już na gruncie orzecznictwa powszechnie przyjmuje się, iż odrzucenie spadku w imieniu dziecka zalicza się do czynności, o których mowa w 101 § 3 k.r.o. Wskazując chociażby na postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 1998r. zapadłe w sprawie o sygnaturze (I CKU 181/97), w którym to Sąd wskazał, iż: *„Odrzucenie spadku przypadającego*

małoletniemu dziecku stanowi czynność przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka i wymaga dla swej ważności uprzedniego zezwolenia sądu opiekuńczego stosownie do treści art. 101 § 3 KRO.”, nie można mieć wątpliwości, iż celem złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku konieczne jest wcześniej uzyskanie zgody sądu udzielanej w formie postanowienia. Podkreślenia wymaga przy tym, iż nieprawidłowe wykonanie czynności tj. przykładowo złożenie oświadczenia pomimo braku uzyskania zezwolenia sądu skutkować będzie bezwzględną nieważnością podjętej czynności.

Jedynie tytułem uwagi warto w tym miejscu zauważyć, iż wniosek o wyrażenie zgody na podjęcie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka kieruje się do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania dziecka. Do wniosku należy dołączyć opłatę w wysokości 40 zł oraz dowody świadczące o stopniu pokrewieństwa pomiędzy Wnioskodawcą, a małoletnim, a także wskazujące na skład spadku, który ma w przyszłości zostać odrzucony w imieniu małoletniego. Wynikiem postępowania, rodzic uzyskuje postanowienie, w którym Sąd wyraża zgodę na podjęcie określonej czynności tudzież takiej zgody odmawia. Podkreślenia wymaga także, iż fizyczne uzyskanie odpisu postanowienia przez rodzica musi zostać poprzedzone złożeniem wniosku o wydanie odpisu postanowienia opatrzonego klauzulą prawomocności, bowiem sąd nie pozostaje zobowiązany do doręczenia orzeczeń z urzędu. Pamiętać należy także o wniesieniu opłaty od wniosku o nadanie klauzuli prawomocności, w wysokości 6 zł za każdą stronę orzeczenia.

Przechodząc natomiast do terminu, w którym powinno nastąpić odrzucenie spadku w imieniu małoletniego, to oczywistym pozostaje, iż termin ten liczy 6 miesięcy od dnia w którym doszło do skutecznego odrzucenia spadku przez rodzica. Tym niemniej wątpliwości budzi wpływ jaki na bieg owego 6-cio miesięcznego terminu wywiera skierowanie do sądu wniosku o wyrażenie zgody na podjęcie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Powyższa kwestia stanowiła przedmiot licznych rozważań czynionych na gruncie doktryny prawa i orzecznictwa. Dwie najbardziej powszechne koncepcje stanowią o przerwaniu lub zawieszeniu biegu terminu na złożenie oświadczenia w imieniu małoletniego. Wskazać jednak należy, iż przerwanie biegu terminu, a jego zawieszenie pozostają całkowicie odmiennymi instytucjami, w sposób istotny modyfikując ostateczną datę, do której możliwe jest skuteczne złożenie oświadczenia w imieniu dziecka.

W sytuacji przerwania biegu terminu wystarczającym pozostawałoby złożenie przez rodzica wniosku o podjęcie rozstrzygnięcia przez sąd opiekuńczy w terminie 6-ciu miesięcy, a kolejno w terminie kolejnych 6-ciu miesięcy (liczonych od dnia uprawomocnienia się orzeczenia sądu opiekuńczego) złożenie czy to przed sądem czy też przed notariuszem oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka. Termin przerwany biegłby, bowiem na nowo od daty, w której ustała przeszkoda (w postaci braku zezwolenia na dokonanie czynności) tj. od dnia uprawomocnienia się postanowienia o wyrażeniu zgody na podjęcie

czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka. Na powyższą możliwość wskazywał Sąd Najwyższy m.in. w postanowieniu z dnia 28 maja 2015r. (sygn. III CSK 352/14) argumentując, że: *„Złożenie do sądu opiekuńczego przez przedstawiciela ustawowego małoletniego spadkobiercy wniosku o wydanie zezwolenia na złożenie w jego imieniu oświadczenia o odrzuceniu spadku przerywa bieg terminu przewidzianego w art. 1015 § 1 k.c. W sytuacji, w której ustawa wymaga uzyskania zgody sądu, od której uzależniona jest możliwość skutecznego odrzucenia spadku, wystąpienie przez przedstawiciela ustawowego spadkobiercy do sądu opiekuńczego o jej udzielenie przed upływem terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku, sprawia, że termin ten ulega przerwaniu na podstawie art. 123 § 1 pkt 1 k.c. stosowanego w drodze analogii.”* Przyjęcie powyższej wykładni, a także uznanie, iż skutki z art. 123 § 1 pkt. 1 k.c. występują łącznie ze skutkami z art. 124 k.c. powodowałyby, iż rodzicowi przysługiwałby wyjątkowo długi termin na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego – tj. termin 6-ciu miesięcy na zainicjowanie postępowania przed sądem opiekuńczym, kolejno oczekiwanie na przeprowadzenie przedmiotowego postępowania i w ostateczności kolejne 6 miesięcy na odrzucenie spadku przez małoletniego.

Uzasadnione są jednak przypuszczenia, iż właśnie ten przedłużający się okres niepewności w obrocie prawnym (spowodowany niemożnością stanowczego oznaczenia kręgu spadkobierców) skłonił Sąd Najwyższy do podjęcia rozstrzygnięć, w których to przyjmuje się, iż od dnia wszczęcia postępowania o wyrażenie zgody na podjęcie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka termin na złożenie oświadczenia o odrzuceniu w imieniu małoletniego nie biegnie, ale nie ulega on przerwaniu, a wyłącznie zawieszeniu. Tym samym po prawomocnym zakończeniu postępowania prowadzonego przez sąd opiekuńczy termin nie biegnie na nowo, a w dalszym ciągu. Powyższy pogląd został wyrażony wprost w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2013r. (sygn. I CSK 329/13), gdzie Sąd Najwyższy podniósł, iż: *„Złożenie wniosku o zezwolenie na odrzucenie spadku w imieniu małoletniego powoduje zawieszenie - na czas trwania postępowania - biegu terminu określonego w art. 1015 § 1 k.c.”* Kluczowym pozostaje, iż w/w pogląd został potwierdzony w jednym z najnowszych orzeczeń rozstrzygających powyższą kwestię, zapadłym przed Sądem Najwyższym dnia 28 września 2016r. (sygn. III CSK 329/15), w którym to Sąd wskazał, że: *„Od chwili złożenia do sądu opiekuńczego przez przedstawiciela ustawowego małoletniego spadkobiercy wniosku o zezwolenie na złożenie w jego imieniu oświadczenia o odrzuceniu spadku termin przewidziany w art. 1015 § 1 k.c. nie biegnie. Po uprawomocnieniu się postanowienia o udzieleniu zezwolenia przedstawiciel ustawowy małoletniego powinien złożyć to oświadczenie bezzwłocznie, chyba że wskazany termin, uwzględniając czas trwania postępowania opiekuńczego, jeszcze nie upłynął; wtedy złożenie oświadczenia o odrzuceniu*

spadku może nastąpić w dowolnej chwili, przed upływem sześciu miesięcy od dowiedzenia się przez przedstawiciela ustawowego o tytule powołania małoletniego.” Innymi słowy, Sąd Najwyższy w przytoczonym powyżej orzeczeniu jednoznacznie kwestionuje stanowisko, jakoby rodzic dysponował dwoma niezależnymi 6-cio miesięcznymi terminami, przedzielonymi trwaniem postępowania przed sądem opiekuńczym, przyjmując, iż do złożenia oświadczenia powinno dojść niezwłocznie po prawomocnym zakończeniu postępowania, chyba, że 6-cio miesięczny termin liczony od dnia skutecznego odrzucenia spadku przez rodzica jeszcze nie upłynął. Przykładowo zatem, w sytuacji, w której rodzic zainicjował postępowanie przed sądem opiekuńczym po upływie 2-óch miesięcy od dnia odrzucenia spadku, przy zawieszeniu biegu terminu na czas trwania postępowania o wyrażenie zgody na czynność podejmowaną w imieniu dziecka, po uprawomocnieniu się postanowienia rodzicowi pozostaną 4 miesiące na złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu dziecka. Każdorazowo zatem, rodzic powinien monitorować upływ terminu, doprowadzając do podjęcia czynności zarówno związanych ze wszczęciem postępowania przed sądem opiekuńczym, jak i następczym złożeniem oświadczenia w imieniu dziecka, bez zbędnej zwłoki. Bezskuteczny upływ terminu spowoduje, bowiem, iż dojdzie do przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, a jedyną drogą prowadzącą do wzruszenia w/w skutków prawnych będzie skierowanie do sądu wniosku o uchylenie się od skutków prawnych braku złożenia oświadczenia o przyjęciu bądź odrzuceniu spadku.

radca prawny Maria Kuczara